

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

Богатирьова Володимира Олександровича

«ОРКЕСТРУВАННЯ В ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ
КОМПОЗИТОРІВ: ДОСВІД СИСТЕМНОГО МОДЕЛЮВАННЯ»

представленого на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,

галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Зважаючи на відсутність ґрунтовних наукових праць в українському музикознавстві, де оркестрування виступало б як самостійний предмет дослідження, важливою є концептуалізація оркестрування не лише як технічного інструментарію, а й як художньої системи, що є невід'ємною складовою композиторської творчості. Представлене дослідження Володимира Олександровича Богатирьова спрямоване на аналітичне узагальнення та формування узгодженого тезауруса практики оркестрування, його осмислення як окремого напрямку музичної творчості, інтеграцію українського і міжнародного досвіду в досліджуваній галузі. Практичний досвід автора, який поєднує композиторську діяльність із теоретичним аналізом, дозволяє висунути нові ідеї, зокрема концепт історично орієнтованого оркестрування.

Перший розділ дисертаційного дослідження присвячений огляду існуючих праць з означеної теми. Виокремлені поняття «інструментування», «оркестрування», «тон», «лінія», «гармонія», «оркестрова фактура», зокрема приділена увага питанням її тембрової організації та щільності. На думку автора, увиразненні поняття та їх трактування складають поняттєву систему оркестрування, яку можна застосовувати в різних сферах творчої діяльності. Крізь призму аналітики автор дослідження резюмує, що науковці, характеризуючи оркестровий стиль, пов'язують його параметри з індивідуальними особливостями мислення композитора. Пошукувач вбачає найбільш влучним визначення оркестрового стилю С. Коробецької, в якому наголошено про впорядковану систему темброво-оркестрових ознак, сформовану під впливом оркестрового мислення та соціокультурних чинників, що забезпечує художню цілісність між змістом і виражальними засобами. Друга половина розділу присвячена питанням кореляції жанру та оркестрування, а також оркеструванню в аспекті творчого діалогу з минулим. Серед новацій автора дисертації – визначення «історично орієнтованого

оркестрування» як методу організації тембро-фактурної структури твору, що дозволяє узгодити фіксований кінцевий результат із традиціями епохи, до якої твір належить.

У розділі 2 дисертаційного дослідження Володимир Олександрович увиразнює моделі аналізу оркестрування, зокрема, щаблі системи оркестрування, першим з яких є оркестр, другим – тембро-виразні характеристики музичних інструментів, третім – техніка оркестрування, четвертим – оркестрова фактура, п'ятим – оркестровий колорит, шостим – музично-мовленнєві засоби (ритм, гармонія, динаміка, регістр тощо). Для визначення елементів оркестрування, що обумовлюють зміни у функціонуванні системи, автор застосовує метод моделювання.

Першу модель аналізу оркестрування автор визначає «концепційно-стильовою» та мислить її використання в дослідженні різножанрових творів з наявністю або відсутністю жанрової назви, в тих, що мають назву у вигляді жанрового новотвору, або програмну. На думку пошукувача, така модель уможливило встановлення зав'язків між ідейним задумом, композиторською технікою та оркеструванням.

Модель, призначену для визначення ступеня взаємодії оркестрування із жанром, автор характеризує як «жанрово-детерміновану».

У випадку оркестрування творів минулої епохи, міра стилізації може бути різною. Оркестрування, що передбачає повну стилізацію, автором запропоновано визначити як «історично орієнтоване», а модель аналізу такого оркестрування «історично-орієнтовану».

Друга половина Розділу представлена дослідженням творчості Б. Фроляк, В. Польової, З. Алмаші, та В. Богатирьова крізь призму запропонованих автором аналітичних моделей. У результаті системного аналізу оркестрової техніки у творах В. Польової та Б. Фроляк встановлено, що концепційно-стильова модель оркестрування є гнучкою й варіативною. Її застосування виявляє провідну роль оркестрування як засобу реалізації програмного змісту у композиціях *Langsam*, *Ono* та *Nova* В. Польової. Спільні риси в оркеструванні творів дозволили автору дослідження виокремити особливості індивідуального оркестрового стилю композиторки серед яких масштабний оркестровий склад, функціональна роль оркестрування у тематичному розвитку, проникнення елементів хорового письма, вплив музичної мови ХХ століття.

У Симфонії №3 «Любов» Б. Фроляк оркестрування, поряд із тематизмом, гармонією та фактурою, виступає одним із провідних засобів втілення образного змісту. Багатобарвність оркестрового звучання безпосередньо впливає на образну сферу та визначає драматургічну логіку твору. Серед характерних ознак оркестрового стилю Б. Фроляк – використання розширеного симфонічного оркестру з посиленою ударною групою, індивідуалізоване трактування оркестрових груп, а також структурована послідовність у чергуванні типів оркестрової фактури.

Аналіз оркестрової концепції циклу «Пори року» З. Алмаші в межах жанрово-детермінованої моделі дозволив автору дослідження виявити низку специфічних рис, притаманних жанру *concerto grosso*. Серед них — чітке виділення груп *concertino* та *ripieno*, темброва та звукова взаємодія яких забезпечує характерну для жанру інтерактивність і змагальність. Віртуозна специфіка викладу партій *concertino* формує ефектну опозицію до оркестрового *tutti*, а вишукана темброва гра реалізує принцип концертності. Сучасні засоби оркестрування слугують основою тембрової драматургії, що істотно впливає на жанрову специфіку та втілює програмний задум твору.

Оркестрування співогри «Підгір'яни» М. Вербицького, здійснене автором дослідження, проаналізовано крізь призму історично-орієнтованої моделі. Такий підхід дозволив виокремити низку ключових параметрів оркестрування: використання малого симфонічного оркестру без участі тромбонів і туби; функціональне розмежування оркестрових груп — широкий спектр функцій у струнних, підголоскова та гармонічна функція у дерев'яних духових, ритмічно-гармонічна — у валторн, труб і литавр; контраст між щільним оркеструванням у інструментальних епізодах та делікатністю звукового оформлення у епізодах з вокалом. Сформована таким чином темброво-фактурна структура, на думку автора, узгоджується з жанровою основою твору, канонами класичного оркестрового стилю та особливостями стилю М. Вербицького.

В цілому, розділ переконує вдалим поєднанням теоретичних аспектів, деталізацією та глибиною аналізу, що робить його цікавим та значущим для розуміння інструментів аналізу оркестрування.

Таким чином, представлена дисертація є об'ємним та змістовним дослідженням, новизна якого полягає у:

складенні поняттєвої системи оркестрування, з'ясуванні кореляції оркестрування зі стилем і природою жанру, обґрунтуванні методу «історично

орієнтованого оркестрування», розробці та апробації наукового методу аналізу оркестрування як системного явища із застосуванням концепційно-стильової, жанрово-детермінованої та історично-орієнтованої аналітичних моделей; апробації методу системного моделювання на окремих творах сучасних українських композиторів.

Висновки, запропоновані В. Богатирьовим, є важливим завершенням дослідження і відображають глибокий рівень системного аналізу і наукове мислення його автора. Вони не лише структурують та узагальнюють ключові результати, що були представлені у попередніх розділах, але й відзначають *концептуальність розробки* обраної теми, розкривають її актуальність і надають перспективу подальших наукових досліджень композиторської творчості.

Список використаних джерел налічує 201 пункт, з яких 82 іноземними мовами. Всі праці мають відношення до теми дослідження, що свідчить про ретельну теоретичну підготовку автора, здатність впорядковувати та використовувати наукові ресурси. Анотація до дисертації також є повною та змістовною, охоплює всі ключові положення та питання, що розглядаються в роботі.

У процесі ознайомлення з дисертацією Володимира Олександровича Богатирьова не виявлено вагомих зауважень щодо її змісту та оформлення. Втім хотілося б поставити запитання для відповідної дискусії:

Обґрунтуйте необхідність розділення стильової і жанрової моделей. Як відомо, стиль і жанр завжди тісно пов'язані. І у зв'язку з цим питанням ще одне: чому для Симфонії Б. Фроляк обрана стильова, а не жанрова модель?

У підсумку зазначу, що дисертація Богатирьова Володимира Олександровича **«Оркестрування в творах сучасних українських композиторів: досвід системного моделювання»**, представлена на здобуття ступеня доктора філософії і подана до захисту до разової ради ХНУМ імені І. П. Котляревського, є змістовним, актуальним дослідженням, що полягає в розробці, обґрунтуванні та апробації наукового методу аналізу оркестрування як системного явища в творах українських композиторів.

Дисертація має очевидну наукову та практичну значущість для музикознавців та виконавців, як в Україні так і за її межами. Її зміст, структура, заявлені актуальність теми, наукова новизна отриманих результатів, теоретико-практичне значення, а також результати, викладені у Висновках, дають підстави для визначення цієї кваліфікаційної праці такою,

що відповідає чинним вимогам пп. 5–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також затвердженим наказом МОН від 12 січня 2017 року «Вимогам до оформлення дисертації».

Автор дисертації Богатирьов Володимир Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувачка кафедри оркестрових
струнних інструментів
Харківського національного університету
мистецтв імені І. П. Котляревського

А. О. Мельник